

Grundgropen

ANDREJ PLATONOV

Grundgropen

Översättning Kajsa Öberg Lindsten

ERSATZ

© Anton Martynenko 2006
Translation rights into the Swedish language
are granted by the FTM Agency, Ltd., Russia
© Svensk översättning Ersatz 2007
Originalets titel Котлован
Översättning Kajsa Öberg Lindsten
Redaktör Maxim Grigoriev
Korrekturläsning Anna Bengtsson & Ola Wallin
Omslag, grafisk form & sättning Ersatz
Tryck Spindulys, Litauen 2007
ISBN 978-91-88858-44-3

Översättningen är gjord med
stöd från Vera Sagers Stiftelse

www.ersatz.se

PÅ DAGEN för sitt privata livs trettioårsjubileum blev Vosjtjev avskedad från den mekaniska verkstad där han förtjänat medel till sitt uppehälle. I uppsägningshandlingen meddelade man honom att han avfördes från produktionen på grund av tilltagande kraftlöshet och tankfullhet i förhållande till den allmänna arbetstakten.

I bostaden lade Vosjtjev sina saker i en säck och gick ut, för att i friska luften bättre förstå sin framtid. Men luften var tom, de orörliga träden höll varsamt kvar hettan i sina löv och dammet låg ledsamt på den folktomma vägen – sådant var tillståndet i naturen. Vosjtjev visste inte vart han ville gå, och i utkanten av staden lutade han armbågarna mot det låga staketet till en lantgård där man lärde föräldralösa barn att arbeta och göra rätt för sig. Där bortom tog staden slut – där fanns bara en ölstuga för säsongsarbetare och lågavlönade; den stod där som en institution, utan tillstymmelse till trädgård; bakom ölstugan reste sig en lerig kulle och uppe på den växte ett ensamt gammalt träd i det klara vädret. Vosjtjev traskade fram till ölstugan och in till de uppriktiga människorösterna därinne. Här var det obehärskat folk som hängav sig åt att glömma sin olycka, och Vosjtjev kände sig avtrubbad och lättad i deras sällskap. Hans vistelse i ölstugan varade ända till kvällen, då vinden blåste upp och vädret slog om; då gick Vosjtjev fram till det öppna fönstret för att titta på hur natten kom, och han fick syn på trädet uppe på den leriga kullen – det gungade i

ovädret, och dess blad vändes i hemlig skam. Någonstans, antagligen i de handelsanställdas park, kämpade en blåsorkester; vinden förde iväg den enformiga och oförlösta musiken över en ödetomt vid en ravin och ut i naturen. Vosjtjev lyssnade med hoppfull njutning, för han fick sällan uppleva någon glädje och förmådde inte själv åstadkomma någonting som var jämbördigt med musiken, så han brukade tillbringa sina kvällar i orörlighet. Efter vinden återinträdde tystnaden, och den täcktes av ett ännu tystare mörker. Vosjtjev satte sig vid fönstret för att iaktta den milda natten, lyssna till olika sorgsna ljud och plågas i sitt hjärta som var omslutet av stenhårda ben.

»Hallå där!« ropade någon i den redan tysta lokalen. »Ge oss ett par stop att fukta strupen med!«

Vosjtjev hade för längesedan lagt märke till att folk alltid kom till ölstugan i sällskap – två och två, som brudpar, eller som hela bröllopföljen.

Men ölstugebiträdet serverade denna gång inget öl, och de två nyanlända taktäckarna torkade sig om sina törstiga munnar med förskinnen.

»Hördu byråkrat, du ska inte vara stöddig, du ska lyda arbetarnas minsta vink!«

Men ölstugebiträdet ville inte slita ut sig i tjänsten, han sparade sina krafter till privatlivet och inlät sig inte i några diskussioner.

»Medborgare, lokalen är stängd för dagen! Ni får gå hem och roa er på egen hand!«

Från ett fat tog taktäckarna var sin saltad kringla, stoppade den i munnen och gav sig iväg. Vosjtjev blev ensam kvar i ölstugan.

»Medborgare! Ni har bara beställt ett enda stop, och sedan

blir ni sittande här i oändlighet! Ni har betalat för drycken, inte för logi!«

Vosjtjev grep sin säck och gav sig ut i natten. Den frågande himlen lyste över honom med sina smärtsamt starka stjärnor, men i staden var ljusen redan släckta och alla som kunde låg och sov med magarna fulla av kvällsmat. Vosjtjev tog sig ner över tuvorna i en ravin, och där lade han sig på magen för att somna och skiljas från sig själv. Men för att sova krävdes det sinnesro, livstillit och förmåga att ta farväl av den sorg man upplevt, och Vosjtjev låg där i medvetandets torra anspänning och visste inte om han var till nytta här i världen eller om allt skulle klara sig lika bra honom förutan. Från en okänd plats fläktade vinden, så att folk inte skulle kvävas, och en av förstadens hundar berättade med svag och tveksam röst att den skötte sitt uppdrag.

»Hunden har det tråkigt, den lever bara för att den har råkat födas, precis som jag.«

Vosjtjevs kropp var blek av utmattning, han kände att hans ögonlock var kalla och slöt dem över sina varma ögon.

Ölstugans föreståndare höll redan på att snygga till sin inrättning och solen hade redan satt traktens vindar och gräs i rörelse, när Vosjtjev motvilligt öppnade sina ögon som hade fyllts av en fuktig kraft. Nu måste han åter leva och skaffa sig mat, så han gav sig iväg till fabriken driftsråd för att försvara sitt onödiga arbete.

»Ledningen säger att du stod och tänkte i stället för att arbeta«, sade man i driftsrådet. »Vad var det du tänkte på, kamrat Vosjtjev?«

»Jag tänkte på en plan för livet.«

»Fabriken arbetar i enlighet med trustens fastställda plan.

Planen för ditt personliga liv hade du kunnat utarbeta på klubben eller i röda hörnet.«

»Jag tänkte på planen för det gemensamma livet. Mitt eget liv är jag inte orolig för, där finns det inga oklarheter.«

»Men vad skulle du vilja göra då?«

»Jag skulle kunna tänka ut någonting i stil med lycka, och produktiviteten skulle kunna förbättras av en inre mening.«

»Lyckan kommer att uppstå ur materialismen, kamrat Vosjtjev, inte ur någon inre mening! Vi kan inte försvara dig, du är en omedveten människa och vi vill inte hamna på efterkälken i förhållande till massorna.«

Vosjtjev hade velat be om någon ytterst anspråkslös och enkel syssla, så att han åtminstone skulle kunna livnära sig, för tänka kunde han ju göra på fritiden; men en sådan begäran förutsatte aktning för människor, och Vosjtjev kunde inte skönja någon sådan hos dem han här talade med.

»Ni är rädda för att hamna på efterkälken i förhållande till massorna – och därför sätter ni er på dem!«

»Vosjtjev, staten hade gett dig en timme extra som du kunde vara tankfull på – tidigare jobbade du åtta timmar, sedan blev det bara sju – du kunde ha varit nöjd med det och hållit tyst! Om vi plötsligt alla började fundera, vem skulle då handla?«

»Utan tankar blir människors handlande meningslöst«, sade Vosjtjev fundersamt.

Han lämnade fabriken utan att ha fått någon hjälp. Han vandrade genom sommaren, utmed vägen byggdes det hus och tekniska förbättringar – i de där husen skulle de hitintills hemlösa massorna leva ordlöst. Vosjtjevs kropp var likgiltig för bekvämlighet, han led inte av att leva under bar himmel, däremot hade han plågats av sin olycka när han var mätt, un-

der de lugna dagarna i sin forna bostad. Ännu en gång måste han passera förstadens ölstuga, ännu en gång såg han platsen där han övernattat – något som hängde samman med hans liv blev kvar där, och Vosjtjev befann sig nu i en rymd där han bara hade horisonten framför sig och en förnimmelse av vinden mot sitt nedböjda ansikte.

Någon verst längre fram stod väguppsyningsmannens hus. Uppsyningsmannen, som vant sig vid att det var folktomt, grälade högljutt på sin fru och kvinnan satt vid det öppna fönstret med ett barn i knäet och svarade maken genom att skrika okvädingsord; självt fingrade barnet tyst på bården till sin skjorta, det förstod allt men sade ingenting.

Barnets tålmodighet ingöt mod i Vosjtjev; han såg att modern och fadern inte kände livets mening och att de var irriterade, medan barnet levde utan att klaga och växte upp till att låta sig plågas. Det var i den stunden som Vosjtjev bestämde sig för att anspänna sin själ till det yttersta och aldrig skona kroppen för det andliga arbetets skull – så att han snarast möjligt skulle kunna återvända till väguppsyningsmannens hus och berätta för det insiktsfulla barnet om livets hemlighet, den som dess föräldrar hela tiden glömde bort. »Deras kroppar irrar bara omkring per automatik«, tänkte Vosjtjev medan han iakttog föräldrarna, »men de känner inte vad som är det väsentliga.«

»Varför känner ni inte vad som är det väsentliga?« frågade Vosjtjev vänd mot fönstret. »Ni har ett barn boende hos er, men ni grälar bara, trots att barnet har fötts för att fullborda världen.«

Med samvetets skräck dold bakom de ondskefulla ansiktena betraktade mannen och hustrun vittnet.

»Om ni själva inte klarar av att leva i frid, så borde ni åtminstone hysa aktning för ert barn – då skulle ni också må bättre själva.«

»Och vad har du med det att göra?« frågade väguppsyningsmannen med utstuderad elakhet i rösten. »Om du är ute och går så är det bara att vandra vidare – det är för sådana som dig som vägarna har byggts.«

Vosjtjev stod obeslutsam mitt på vägen. Familjen väntade på att han skulle ge sig av och höll sin ondska i beredskap.

»Jag skulle gå min väg, om jag hade någonstans att gå. Är det långt härifrån till någon annan stad?«

»Det är nära«, svarade uppsyningsmannen, »om du bara inte blir stående här så kommer vägen att leda dig dit.«

»Men ni skall vörda ert barn«, sade Vosjtjev, »för när ni är döda kommer det att leva vidare.«

Efter att ha yttrat dessa ord gav sig Vosjtjev av från uppsyningsmannens hus.

Men snart kände han tvivel över sitt liv, och han kände att kroppen blev svag utan sanning – han kunde inte längre anstränga sig och streta fram längs vägen, så han satte sig ner vid vägkanten utan att veta exakt hur hela världen var uppbyggd och vart han borde sträva. Utmattad av sina funderingar lade sig Vosjtjev ned i det dammiga gräset vid vägkanten; det var hett, middagsbrisen blåste, någonstans gol tuppar i en by – allt hängav sig åt en svarslös existens, bara Vosjtjev avvek tigande. Ett nedfallet dött löv låg bredvid Vosjtjevs huvud, vinden hade burit dit det från ett fjärran träd, och nu var tiden inne för lövet att finna försoning i jorden. Vosjtjev lyfte upp det torra lövet och gömde det i ett hemligt utrymme i sin säck, där han förvarade allehanda olycksaliga och försmådda ting. »Ditt liv

hade ingen mening«, antog Vosjtjev med girig medkänsla, »ligg nu där, så skall jag ta reda på varför du levde och dog. Eftersom ingen behöver dig och du bara ligger och skräpar i världen, så skall jag bevara dig och minnas dig.«

»Allt lever och härdar ut här på jorden utan insikt och medvetenhet«, sade Vosjtjev där han låg vid vägen och reste sig sedan upp för att gå, omgiven av hela den tålmodiga tillvaron. »Det är som om någon – eller kanske några stycken – har sugit ut övertygelsen ur oss och håller den för sig själv.«

Han följde vägen tills han blev utmattad; och Vosjtjev blev utmattad mycket snabbt – så snart hans själ drog sig till minnes att den inte längre kände sanningen.

Men i fjärran syntes redan en stad; det rykte från dess kooperativa bagerier och kvällssolen belyste dammet som befolkningens rörelser fått att sväva över husen. Den här staden började med en smedja, och just när Vosjtjev gick förbi den höll man därinne på att laga en bil som kört över väglöst land. En fet krympling stod lutad mot en tjuderpåle och sade till smeden:

»Hördu Misja, hit med tobak! Annars kommer jag och bryter upp låset i natt igen!«

Smeden som låg under bilen svarade inte. Då puttade den lytte honom i baken med kryckan.

»Misja, det är bäst du slutar jobba – hit med tobak: annars blir det värst för dig själv!«

Vosjtjev stannade till vid krymplingen, för längs gatan rörde sig ur stadens djup en kolonn av pionjärer med en trött orkester i täten.

»I går gav jag dig en hel rubel«, sade smeden. »Lämna mig i fred, åtminstone en vecka! Annars eldar jag upp dina kryckor!«

»Bränn upp dem bara!« sade krymplingen. »Då kommer de andra grabbarna att köra mig hit i en kärra, och så river jag taket av smedjan!«

Åsynen av barnen distraherade smeden, han mjuknade och hällde tobak i krymplingens pung:

»Här har du, din landsplåga!«

Vosjtjev lade märke till att krymplingen inte hade några ben – det ena saknades helt och på det andras plats satt en trästump; invaliden höll sig uppe med kryckorna som stöd och med extra hjälp av det avhuggna högerbenets träförlängning. Tänder hade invaliden inga alls, han hade slitit ner dem helt och hållet på att tugga födan, däremot hade han ätit sig till ett enormt ansikte och en fet bål; hans mörkbruna springor till ögon iakttog den främmande värld som omgav honom med girigheten hos den som är utblottad och med svårmodet hos en uppdämd passion, och i hans mun malde de tandlösa käkarna och uttalade den benlöses ohörbara tankar.

Pionjörorkestern som just passerat började spela det unga gardets musik. Förbi smedjan, medvetna om sin framtida betydelse, marscherade barfota flickor i takt; deras veka, brådmogna kroppar var klädda i sjömansblusar, på deras tankfulla, uppmärksamma huvuden vilade röda baskrar på svaj och deras ben var täckta av ungdomligt fjun. Varje flicka rörde sig i takt med gruppen och log i känslan av sin egen betydelse, medveten om det livsallvar som krävdes för att upprätthålla den obrutna formeringen och dess kraftfulla marsch. Alla dessa pionjärflickor hade fötts under den tid då fälten ännu var fulla av döda hästar från det sociala kriget, och eftersom deras gravida mödrar bara kunnat hämta näring från sina egna kroppars reservförråd hade somliga flickor varit ofullgångna vid födseln; där-

för präglades varje pionjärflickas ansikte av sjuklighet tidigt i livet, av kroppslig klenhet och vacker uttrycksfullhet. Men den barnsliga vänskapens lycka, det lekfulla förverkligandet av en framtida värld och den stränga frihetens värdighet gav barnansiktena ett uttryck av högtidlig glädje som kompenserade deras brist på skönhet och välmåga.

Vosjtjev stod där och blygdes inför denna procession av upphetsade obekanta barn; han skämdes över att pionjärerna troligen visste och kände mer än han – eftersom barn är tid, som mognar i en fräsch kropp – medan han, Vosjtjev, av den jäktade och handlingskraftiga ungdomen skulle förvisas till obemärkthetens tystnad, såsom ett fåfängt försök av livet att uppnå sitt mål. Och Vosjtjev kände skam och energi – han ville omedelbart upptäcka den universella, varaktiga meningen med livet för att kunna leva framom barnen, snabbare än deras mörkhyllta ben, som var så fulla av beslutsam mjukhet.

En av pionjärflickorna lämnade ledet och sprang ut i rågåkern intill smedjan och plockade en växt. När hon utförde denna handling böjde sig den lilla kvinnan och blottade därvid ett födelsemärke på sin mognande kropp; med lättheten hos en omärklig kraft försvann hon förbi och lämnade saknad kvar i de båda åskådarna – Vosjtjev och krymplingen. Vosjtjev tittade på invaliden; dennes ansikte hade svällt upp av blod som inte hade någon annanstans att ta vägen, han gav till ett stönande ljud och rörde ena handen djupt nere i fickan. Vosjtjev iakttog den mäktige krymplingens sinnesstämning och var glad över att imperialismens missfoster aldrig skulle få tag i de socialistiska barnen. Emellertid följde invaliden hela tiden pionjärprocessionen med blicken, och Vosjtjev fruktade för de små människornas oskuld och säkerhet.

»Du borde vända blicken åt ett annat håll«, sade han till invaliden. »Tag och rök lite i stället!«

»Marsch iväg, tjallare!« yttrade den benlöse.

Vosjtjev rörde sig inte ur fläcken.

»Vem tror du att du är?« sade krymplingen hotfullt. »Vill du ha på käften, eller?«

»Nej«, svarade Vosjtjev. »Jag blev bara rädd för flickans skull, att du skulle säga något till henne eller påverka henne på något vis.«

Invaliden böjde sitt stora huvud mot jorden inför det smärtsamt välbekanta.

»Din skitstövel! Vad skulle jag kunna säga till barnet? Jag tittar bara på barnen för att ha något att minnas, för snart kommer jag att dö.«

»Det var förstås i kampen mot kapitalismen du fick dina skador«, sade Vosjtjev med låg röst, »men det finns faktiskt krymplingar som blir riktigt gamla, jag har själv sett dem.«

Den lytte mannen vände sig mot Vosjtjev, och i hans ögon lyste grymheten hos en överlägsen intelligens; krymplingens irritation mot den förbipasserande var så stor att han till att börja med bara teg, men sedan sade han med behärskad ilska:

»Visst finns det sådana gamlingar, men ingen är lika handikappad som du!«

»Jag har aldrig varit med i något riktigt krig«, sade Vosjtjev. »Då hade nog inte heller jag kommit tillbaka hel och hållen.«

»Jag ser nog att du inte varit med: det är därför du är en sådan idiot! En karl som inte varit med i kriget är som en käring som inte fött barn – dum som ett spån. Du avslöjar dig med en gång!«

»Ack ja . . .«, yttrade smeden sorgset. »När jag tittar på barnen får jag själv lust att ropa: 'Leve Första maj!'«

Pionjärmusiken som hade vilat sig en stund stämde i fjärran åter upp till marsch. Vosjtjev, som fortfarande var plågad, gick in i staden för att leva där.

* * *

Ända till kvällen gick Vosjtjev tigande omkring i staden, som om han väntade på den tidpunkt då världen skulle bli begriplig för envar. Emellertid förblev allting i världen lika oklart som förut för honom, och inne i sin kropps mörker kände han en stilla plats där ingenting fanns och där ingenting hindrade något från att ta sin början. Som om han levde på distans promenerade Vosjtjev förbi människorna; han kände en växande kraft i sin sörjande själ och försvann allt längre in i sin trånga bedrövelse.

Först nu fick han syn på stadens mitt och de anläggningar som höll på att uppföras där. Den elektriska kvällsbelysningen hade redan tänts i byggnadsställningarna, men fältets stilla ljus och den vissnande doften av drömmar närmade sig från alla håll och stannade orörda kvar i luften. På avstånd från naturen, i elektricitetens klara sken, arbetade människor ivrigt med att uppföra murar av tegel. De klev omkring lastade med bördor i byggnadsställningarnas planklabyrinter. Vosjtjev iakttog länge byggandet av ett för honom okänt torn; han såg att arbetarna rörde sig i jämn takt, utan någon häftig kraftansträngning, och ändå närmade sig bygget på något vis en fullbordan.

»Kan det vara så att människans livskänsla avtar i takt med att byggnaderna växer?« tänkte Vosjtjev utan att våga tro det.

»Människan bygger upp ett hus och raserar samtidigt sig själv. Vem skall då leva där?» tänkte Vosjtjev och gick därifrån.

Han lämnade stadens mitt och gav sig iväg mot dess slut. Medan han var på väg dit inträdde en folktom natt; mörkret och naturen befolkades endast av fjärran vatten och vind, och fåglarna var de enda som kunde besjunga sorgen hos denna stora materia, eftersom de flög fram ovanför den och hade det lättare.

Vosjtjev irrade ut i obygderna och fann en varm grop där han kunde övernatta; i denna fördjupning i marken kröp han ner; sätten, där han samlat alla möjliga försmådda ting att minnas och hämnas, lade han under huvudet, och han blev plötsligt bedrövad, och därmed somnade han. Men ut i obygderna kom det en man med en lie i händerna och började slå de täta tuvor av gräs som vuxit där sedan urminnes tid.

Vid midnatt hade slätterkarlen kommit fram till Vosjtjev och han beordrade honom att resa sig upp och lämna platsen.

»Vad menar du!» sade Vosjtjev motvilligt. »Det här är väl ingen plats, det är ju bara ett överblivet ställe!«

»Men nu skall det bli en plats, nu skall här byggas i sten. I morgon bitti får du komma och titta noga på det här stället, för snart kommer det att gömmas för evigt under bygget.«

»Men vart skall jag ta vägen?»

»Du kan lugnt sova färdigt i baracken. Ge dig iväg dit och sov till i morgon bitti, för då får du förklara dig.«

Vosjtjev gick i den riktning som slätterkarlen pekade ut och snart upptäckte han ett bräskjul i en före detta köksträdgård. Inuti skjulet låg sjutton eller tjugo män och sov på rygg, och en lampa på sparlåga belyste de medvetlösa människoansikten. Alla de sovande var magra som lik, och hos alla var det

trånga utrymmet mellan skinnet och benen upptaget av ådror; och av ådrornas tjocklek kunde man se hur mycket blod de måste släppa fram vid strängt arbete. Skjortornas kattun återgav exakt hjärtanas långsamma och vederkvickande arbete – de slog tätt intill tyget, inne i mörkret i varje sovandes ödelagda kropp. Vosjtjev betraktade noga ansiktet på den som låg närmast – för att se om det möjligen uttryckte den mållösa lyckan hos en tillfredsställd människa. Men den sovande låg där som en död, hans djupt insjunkna ögon var sorgset slutna och de kalla fötterna stack hjälplöst fram ur de gamla arbetsbyxorna. Förutom andetag hördes inte ett ljud i baracken, ingen drömde eller pratade med sina minnen – alla existerade utan minsta överskott av liv, och när de sov var det bara deras hjärtan som levde och höll liv i dem. Vosjtjev var trött och frusen och för att bli varm lade han sig mellan två av de sovande arbetskarlarnas kroppar. Han slöt ögonen och somnade, nöjd med närheten till dessa människor som inte kände honom – och så sov han, utan att känna sanningen, ända till ljusan dag.

* * *

På morgonen var det något slags instinkt som slog till i Vosjtjevs huvud; han vaknade utan att öppna ögonen och hörde främmande ord:

»Han är svag!«

»Han är omedveten!«

»Det gör väl inget: kapitalismen förvandlade folk av vår härkomst till dumbommar, och han där – han är också en kvarleva från den mörka tiden.«

»Bara han har rätt ursprung så duger han nog.«

»Av kroppen att döma tillhör han den fattiga klassen.«

Vosjtjev öppnade tveksamt ögonen mot den gryende dagens ljus. Gårdagens sovande män stod nu livs levande lutade över honom och betraktade hans kraftlösa belägenhet.

»Varför går du omkring här och existerar?« frågade en av dem, som på grund av undernäring hade svag skäggväxt.

»Jag existerar inte alls!« sade Vosjtjev, som skämdes över att alla dessa människor brydde sig om honom. »Jag bara tänker.«

»Men varför tänker du, varför plågar du dig själv?«

»Utan sanning försvagas min kropp, jag klarar mig inte på kroppsarbete, jag blev tankfull mitt i produktionen så de avskedade mig ... «

Alla arbetskarlarna mötte Vosjtjev med tystnad: deras ansikten var likgiltiga och sorgsna och en sällsynt, redan i förväg utmattad tanke upplyste deras tålmodiga ögon.

»Vad är det för sanning du talar om!« sade den som tidigare yttrat sig. »Du arbetar ju inte, du upplever inte tillvarons substans, varifrån skulle du då kunna hämta en tanke!«

»Och vad skall du med sanningen till?« frågade en annan man, och öppnade sina läppar som stelnat av tigande. »Det skulle bara kännas skönt inne i ditt huvud, men utanför skulle det vara vidrigt.«

»Vet ni verkligen redan allt?« frågade Vosjtjev, blygt och förhoppningsfullt.

»Självklart! Det är ju vi som får alla organisationerna att existera!« svarade den kortväxte mannen med sin förtorkade mun, runt vilken skäggväxten var svag på grund av undernäring.

I samma stund öppnades ytterdörren och Vosjtjev fick syn

på den nattlige slätterkarlen med arbetslagets tekanna i handen: vattnet hade redan kokat upp på vedspisen ute på barackens gård; uppvaknandets tid var redan över, nu var det dags att inta föda inför dagens arbete.

En allmogeklocka hängde på träväggen och fortsatte tålmodigt att gå tack vare den döda viktens kraft; en skär blomma var avbildad på framsidan av mekanismen, för att trösta var och en som kastade en blick på tiden. Arbetskarlarna slog sig ner vid bordet och slätterkarlen, som utförde kvinnoysslorna i baracken, skar upp bröd och delade ut ett stycke till var och en, och dessutom en bit av gårdagens kalla oxkött. Arbetskarlarna började allvarsamt äta, de intog födan pliktskyldigt, utan att njuta. Trots att de ägde livets mening, vilket är liktydigt med evig lycka, var deras ansikten bistra och magra, och i stället för frid hade de utmattning. Med den förhoppningsfulles giriga ängslan att förlora något iakttog Vosjtjev dessa sorgset existerande människor, som utan jubel var i stånd att bevara sanningen i sitt inre; han var nöjd redan med själva vetskapen om att sanningen här i världen fanns innesluten i kroppen på en människa som befann sig alldeles intill honom, en som alldeles nyss hade pratat med honom; det räckte följaktligen med att vara i närheten av denna människa för att själv bli livstålrig och arbetsduglig.

»Kom och ät med oss!« sade de ätande till Vosjtjev.

Vosjtjev reste sig, och utan att ännu vara helt övertygad om att världen faktiskt var nödvändig gick han generad och sorgsen för att äta.

»Varför är du så ömklig och klen?« frågade man honom.

»Så är det bara«, svarade Vosjtjev, »men nu vill jag också arbeta med tillvarons substans.«

Under den tid då han tvivlat på att livet var rätt och riktigt hade han sällan ätit lugnt, eftersom han alltid känt av sin värkande själ. Men nu åt Vosjtjev kallblodigt, och den mest aktiva av arbetskarlarna, kamrat Safronov, meddelade honom efter måltiden att han kanske nu också dög till att arbeta, eftersom människorna nuförtiden var lika dyrbara som materialet; under lång tid hade fackombudet gått omkring i stadens omgivning och ute i obygd för att finna onyttiga fattigbönder och göra om dem till ordinarie arbetskraft, men sällan kom han hit med någon – hela befolkningen var upptagen av att leva och arbeta i sitt anletes svett.

Vosjtjev, som redan ätit sig mätt, ställde sig upp bland de sittande.

»Varför ställer du dig upp?« frågade Safronov.

»När jag sitter får jag ännu svårare att tänka. Det är bättre att jag står.«

»Jaså, då får du väl stå. Du är väl intelligentia du – en sådan som bara sitter och tänker.«

»När jag ännu var omedveten förtjänade jag mitt levebröd på att arbeta med mina händer, men sedan tacklade jag av, när jag inte kunde se någon mening med livet.«

En musikkår kom fram till baracken och stämde upp speciella och livfulla ljud – de var alltigenom tanklösa men innehöll ändå en jublande föraning som försatte Vosjtjevs kropp i ett skälvande tillstånd av glädje. Den oväntade musikens oroande ljud väckte samvetet till liv – de var en maning att ta vara på livet, att ta sig igenom de fjärran förhoppningarnas land för att nå fram till målet och finna källan till denna upphetsande sång, för att på dödsbädden inte behöva falla i gråt och sörja över meningslösheten.

Musiken upphörde och livet sjönk tillbaka i dem alla, lika tungt som förut.

Den facklige förtroendemannen, som Vosjtjev redan kände, steg in i arbetarbostaden och bad arbetslaget att ta en tur genom den gamla staden, för att inse betydelsen av det arbete som efter denna vandring skulle påbörjas på den öde plats där slåttermannen gått fram.

Arbetslaget gick ut och stannade förläget framför musikanterna. Safronov hostade tillgjort, eftersom han skämdes över den offentliga hedersbetygelse som förlänades honom i form av musik. Grävaren Tjiklin tittade på alltihop med förvåning och förväntan – han förstod inte hur han gjort sig förtjänt av detta, men han ville ännu en gång lyssna till den högtidliga marschen och i tysthet glädja sig. De andra stod bara där, med de tåliga armarna blygt hängande.

Den facklige förtroendemannen hade så mycket bekymmer och bestyr att han glömde bort att känna något själv, det var enklast så; i ansträngningarna att ena massorna och organisationerna med hjälp av extra muntrationer för arbetarna hade han försummat den tillfredsställelse som privatlivets nöjen ger, han magrade och sov tungt om nätterna. Om fackrepresentanten hade minskat oron för sitt arbete, om han hade erinrat sig sin egen familjs brist på materiella resurser därhemma eller om han om natten smekt sin skrumpnande, åldrade kropp, då skulle han ha skämts över att två procent av det melankoliska arbetet bekostade hans egen existens. Men han saknade ett reflekterande medvetande och kunde inte hejda sig.

Med en fart kommen ur hans rastlösa hängivenhet för de arbetande trädde den facklige förtroendemannen fram, för att visa staden med dess spridda bebyggelse av privata bostäder

för de kvalificerade arbetarna, som redan i dag skulle starta byggandet av ett enda hus dit hela traktens proletariat skulle flytta – och denna gemensamma byggnad skulle resa sig över hela stadens bestånd av hus och gårdar, de små privata husen skulle tömmas och döljas under växtvärldens ogenomträngliga täcke, under vilket avtynade människor från en förgäten tid så småningom skulle ge upp andan.

Några murare från två nya fabriker som höll på att byggas kom fram till baracken och den facklige förtroendemannen spände sig en sista hänförd minut inför byggnadsarbetarnas marsch genom staden; musikanterna satte sina blåsinstrument till läpparna, men arbetslaget stod skingrat och var inte redo att gå. Safronov lade märke till den falska ivern i musikanternas ansikten och tog illa vid sig av att musiken förnedrades.

»Vad är det nu för barnsligheter ni har hittat på? Vi har redan sett tillräckligt – vad har vi där att göra?!«

Den facklige förtroendemannen tappade sitt beslutsamma ansiktsuttryck och han kände plötsligt att han hade en själ – det brukade han alltid göra när han blivit kränkt.

»Kamrat Safronov! Det är distriktsbyrån som vill visa ert mest framgångsrika och föredömliga arbetslag det gamla livets ömklighet, olika påvra bostäder och ledsamma villkor, samt även kyrkogården där man brukade begrava de olyckliga proletärer som dog före revolutionen – ni skulle med egna ögon få se vad det är för en fördärvad stad som ligger här, mitt ute på slätten i vårt land, då skulle ni genast inse varför vi behöver ett gemensamt hus åt proletariatet, ett hus som ni skall börja bygga efter det att ... «

»Fjäsk inte för oss!« sade Safronov. »Tror du inte vi har sett de där små husen där olika slags auktoriteter bor? Tag du

med dig musiken till barnorganisationen, så skall vi nog klara av att bygga huset med hjälp av vår egen medvetenhet.«

»Så jag är en fjäskare?« sade den ängslige fackföreningsrepresentanten, som plötsligt bättre förstod hur allt låg till. »På förbundet har vi en riktig rövslickare, men jag skulle alltså också vara en fjäskare?«

Och med värkande hjärta återvände den facklige förtroendemannen till sin inrättning, med orkestern i släptåg.

Efter att ha ätit upp sin mat gick arbetskarlarna ut med spadar i händerna, och Vosjtjev följde efter dem.

* * *

På den nyslagna ödetomten doftade det av dött gräs och av fukten från blottlagda ställen, vilket gjorde att man tydligare kände livets allmänna svårmod och sorgen över alltings fåfänglighet. Vosjtjev fick en spade, han grep den med sådan kraft, som om han ville utvinna sanningen ur jordens stoft; Vosjtjev var utblottad och accepterade att inte heller äga någon mening med tillvaron, men han ville åtminstone kunna iaktta en sådan i den kroppsliga substansen hos någon annan människa i närheten – och för att få befinna sig nära en sådan människa var han beredd att offra hela sin svaga, av tankar och tanklöshet utmattade kropp åt arbetet.

På den obebyggda tomten stod en ingenjör – han var inte gammal, men hade grånat av att beräkna naturen. Han föreställde sig hela världen som en död kropp – han bedömde den efter de delar som han redan förvandlat till anläggningar; överallt underordnade sig världen hans uppmärksamma och kreativa intellekt, som endast begränsades av medvetandet om naturens tröghet; materialet kapitulerade alltid inför nog-

grannhet och tålmod, alltså var det dött och tomt. Men människan var levande och värdig mitt i hela den melankoliska materian, därför log nu ingenjören artigt mot arbetskarlarna. Vosjtjev såg att ingenjörens kinder var skära, och att det inte var för att han var välnärd, utan för att han hade hjärtklappning, och Vosjtjev tyckte om att hjärtat hos denne man var oroligt och bultade.

Ingenjören talade om för Tjiklin att han redan hade projekterat markarbetena och mätt upp grundgropen; han visade på de nedslagna pinnarna: Nu kunde man sätta igång. Tjiklin lyssnade på ingenjören och kontrollerade ytterligare en gång dennes projektering med hjälp av sin egen kunnighet och erfarenhet – när det gällde markarbeten var han förman i arbetslaget, grundläggningsarbete var hans specialområde; men när det blev dags att mura grunden, då skulle Tjiklin underordna sig Safronov.

»Det saknas arbetskraft«, sade Tjiklin till ingenjören, »detta är utsugning, inte arbete – och tiden rinner ifrån oss.«

»Arbetsförmedlingen lovade att skicka femtio man, fast jag bad om hundra«, svarade ingenjören. »Men det blir ni och jag som ensamma får ta ansvaret för hela markarbetet: ni är den ledande arbetsbrigaden.«

»Vi behöver inte leda någon. Bara se till att alla uppnår vår nivå. Om det nu kommer några fler.«

Och när han hade sagt detta riktade Tjiklin sitt lugna och tankfulla ansikte nedåt och stack spaden i jordens mjuka översta skikt. Vosjtjev började också gräva sig ner i jorden; han lade hela sin kraft i spaden och nu började han tro på att det fanns en möjlighet att barnen skulle få växa upp, att glädjen skulle bli tänkbar och att framtidens människa skulle finna

ro i detta solida hus – så att hon genom de höga fönstren kunde blicka ut på den vidsträckta värld som väntade henne. Redan hade han för evigt förintat tusentals grässtrån, rötter och underjordiska tillflyktsorter för flitiga små kräk, och nu arbetade han i hålvägar av melankolisk lera. Men Tjiklin hade gått om honom, han hade för längesedan lämnat spaden och gripit ett spett för att söndersmula de hårt sammanpressade bergarterna som låg under. Tjiklin upphävde naturens gamla ordning, utan att kunna förstå den:

»Först var det sandjord under myllan, och här kom lera, och snart blir det kalksten! . . . Så var det bara – det som skedde fick ske: rör inte jorden med järn, även om hon bara ligger där som en fåne. Ve och fasa!«

Eftersom han var medveten om hur få man det var i hans arbetslag, och för att leran var så främmande, slog Tjiklin skyndsamt sönder den urgamla berggrunden och i slagen mot den döda klippan lade han allt liv han hade i sin kropp. Hans hjärta slog på ett välbekant sätt, den tåliga ryggen tömdes på svett; hos Tjiklin fanns det inget skyddande fett under huden – hans gamla ådror och inälvor låg tätt intill ytan och han förnam omgivningen omedvetet och oavsiktligt, men mycket exakt. En gång i tiden hade han varit yngre och flickorna hade älskat honom – de var giriga efter hans kraftiga kropp som irrade omkring vart som helst, skoningslös mot sig själv och hängiven mot alla andra. Då var det många som hade behov av Tjiklin och sökte skydd och lugn i hans trofasta värme, men dem han ville skydda var för många för att han själv skulle kunna känna något, och då blev kvinnorna och vännerna svartsjuka och lämnade honom, och Tjiklin sörgde om nätterna och gick ut på salutorget och välte torgstånden eller bar

helt enkelt iväg dem någonstans, och försmäktade sedan på grund av detta i fångelset, där han sjöng sina sånger ut i sommarens körsbärnattnätter.

Vid middagstid gav Vosjtjevs flit allt mindre och mindre jord, han började redan bli irriterad av grävandet och kom efter de andra i arbetslaget; bara en mager arbetare var långsamare än han. Denna efterslänrare var butter, hela hans kropp var ömklig, svaghetens svett droppade ner i leran från hans otydliga och intetsägande ansikte som var inramat av gles behåring; varje gång han lyfte upp jord till kanten av grundgroppen hostade han och tryckte ur sig en loska, varefter han blev stilla och slöt ögonen, som om han ville sova.

»Kozlov!« skrek Safronov åt honom. »Mår du dåligt nu igen?«

»Ja-a«, svarade Kozlov med sin bleka barnaröst.

»Du är en riktig vällusting som njuter av konflikter!« sade Safronov. »Det är därför du blir så svag.«

Kozlov tittade på Safronov med röda, fuktiga ögon och teg, likgiltig av utmattning.

»Varför ger han sig på dig?« frågade Vosjtjev.

Kozlov drog ut en snorkråka ur sin beniga näsa och tittade åt sidan som om han längtade efter frihet, men i själva verket längtade han inte efter någonting.

»De säger att jag inte har någon kvinna«, klämde Kozlov förtrytsamt fram, »att jag älskar mig själv under täcket om natten och att min kropp blir så tömd att jag blir livsoduglig om dagen. De vet ju, som man säger, allting!«

Vosjtjev återgick till att gräva i den enformiga leran och förstod att det ännu återstod mycket lera och vanlig jord – han skulle vara tvungen att hålla fast vid livet länge än, för att med

glömska och arbete övervinna denna undangömda värld som dolde hela tillvarons sanning i sitt mörker. Kanske var det lättare att tänka sig fram till livets mening inne i sitt huvud – måhända kunde man gissa sig fram till den av en slump eller råka beröra den med en sorgsen ström av känslor.

»Safronov«, sade Vosjtjev vars tålmod mattats, »det är bättre att jag tänker utan att arbeta, det går ändå inte att gräva ut hela världen ända till botten.«

»Ditt tänkande leder ingenvarst«, meddelade Safronov utan att avbryta arbetet, »du kommer att förlora minnet av materien, och då kommer du att bli som Kozlov och bara tänka på dig själv, som ett djur.«

»Föräldralöse, varför stönar du?!« ropade Tjiklin framifrån. »Titta på folk omkring dig och lev, när du nu ändå råkat födas!«

Vosjtjev tittade på folket omkring sig och bestämde sig för att ändå på ett eller annat vis fortsätta att leva, för de andra höll ju ut och levde vidare: han hade uppstått på samma vis som de och i sinom tid skulle han också dö, oskiljaktig från dem.

»Kozlov, lägg dig på magen och vila!« sade Tjiklin. »Du hostar, suckar, tiger och sörjer – så gör man när man gräver gravar, inte när man gräver grunden till ett hus!«

Men Kozlov uppskattade inte att någon annan tyckte synd om honom – han strök sig i smyg över sitt gamla tilltäppta bröst innanför skjortan och fortsatte att gräva i den hårda marken. Han trodde ännu att livet skulle börja när de stora husen var färdigbyggda, och han var rädd för att man inte skulle ta emot honom i det livet om han dök upp där som ett ömkligt icke-arbetande element. Om morgnarna var det bara en enda sak som oroade Kozlov – att hans hjärta hade svårt

att slå; men ändå hoppades han kunna leva i framtiden, om så bara med en liten rest av hjärtat; emellertid gjorde hans svaga bröst att han under arbetstid blev tvungen att då och då stryka sig över bröstkorgen och viskande övertala sig själv att hålla ut.

Det var redan middagstid, men arbetsförmedlingen hade inte skickat några grävare. Den nattlige slätterkarlen hade sovit ut och sedan kokat potatis, som han fuktat med olja och hållt ägg över, därefter hade han tillsatt gårdagens gröt och strött dill ovanpå alltsammans för att göra det festligare, och nu bar han ut den stora grytan med detta hopkok som skulle återuppbygga arbetslagets falnade krafter.

De åt under tystnad – utan att titta på varandra, utan glupskhet och utan att erkänna matens värde – som om medvetenheten vore den enda källan till människans kraft. Kozlov gav sig ibland till att hosta i grytan, och man såg i luften att det kom små rester ur hans mun, men ingen av de ätande tänkte på att skona sin egen mage och försöka försvara matens renhet mot Kozlov. Och Vosjtjev, som såg detta, satte ner sin sked just på de ställen i maten där Kozlov hostat, för att bättre kunna visa sin medkänsla med honom.

Ingenjören gjorde sin dagliga runda till olika viktiga inrättningar och nu dök han upp vid byggropen. Han blev stående en bit bort, tills folk hade ätit upp allt i grytan, och då sade han:

»På måndag kommer ytterligare fyrtio man. Men i dag är det lördag: det är dags för er att sluta.«

»Varför skulle vi sluta?« frågade Tjiklin. »Vi skall allt ha väck några kubik till, innan dess finns det ingen anledning att sluta!«

»Men ni måste sluta nu«, protesterade arbetsledaren. »Ni har redan arbetat i över sex timmar, det finns faktiskt en lag.«

»Den lagen är bara till för trötta element«, protesterade Tjiklin, »jag har ännu krafter kvar till sängdags. Vad säger ni?« frågade han de andra.

»Till kvällen är det långt«, sade Safronov. »Varför skall vi slösa bort vår tid, det är bättre vi får gjort det vi ska. Vi är ju inga djur, vi kan leva på vår entusiasm.«

»Kanske kommer naturen att visa oss något därnere«, sade Vosjtjev.

»Just det!« inföll en av arbetskarlarna, ovisst vem.

Ingenjören sänkte huvudet – han var rädd för fritiden, för han visste inte hur han skulle leva på egen hand.

»Då går jag väl och jobbar lite på mina ritningar och gör en ny beräkning av hur pålningen skall göras.«

»Visst, visst: gå du iväg till dina ritningar och beräkningar!« sade Tjiklin. »Här är det ändå inget vidare roligt när jorden är uppgrävd, livet kan inte komma igång på allvar förrän vi är färdiga – då kan vi vila ut.«

Arbetsledaren gick långsamt därifrån. Han mindes sin barndom, när tjänsteflickan tvättade golven inför en helg och modern städade rummen; vattnet rann längs gatan på ett otrivsamt sätt, och han, som bara var en liten pojke, visste inte vart han skulle ta vägen, så han blev sorgsen och tankfull. Nu försämrades också vädret, mörka moln for långsamt fram över slätten, och i hela Ryssland tvättade man golven inför socialismens fest – trots att det ännu saknades anledning att fira och man fick en känsla av att det var en aning för tidigt; det var bättre att slå sig ner och fundera och göra ritningar över delar till det blivande huset.

Kozlov blev så mätt att han kände sig glad, hans sinne vidgades.

»Ni är, som man säger, hela världens herrar, men det enda ni tänker på är att kåka. En riktig husbonde skulle genast ha byggt sig ett hus, men ni kommer att dö här utan tak över huvudet.«

»Kozlov, du är ett få!« fastslog Safronov. »Vad skall du med proletariatet till inne i huset, när det enda som fröjdar dig är dess yttre organisation?«

»Låt mig ha mina fröjder i fred!« svarade Kozlov. »Har någon annan någonsin älskat mig? Håll ut, säger de, tills gubben Kapitalism är död, och nu är han död, men ändå lever jag ensam under mitt täcke, och jag känner mig så sorgsen!«

Vosjtjev började oroas av vänskap till Kozlov.

»Sorgsenheten gör ingenting, kamrat Kozlov«, sade han, »den betyder bara att vår klass känner av hela världen, och lyckan är hur som helst borgarnas sak ... Lyckan får en att skämmas!«

I nästa stund reste sig Vosjtjev och de andra upp för att återgå till arbetet. Solen stod ännu högt och fåglarna sjöng klagande i den upplysta luften, de jublade inte, utan genom-sökte bara rymden efter mat; svalorna ilade fram på låg höjd över de böjda, grävande människorna, deras vingar var stumma av trötthet och under deras fjädrar och dun fanns armodets svett – de hade flugit ända sedan soluppgången och plågat sig själva oupphörligen för att kunna mätta sina barn och vänin-nor. En gång hade Vosjtjev lyft upp en fågel som plötsligt dött i luften och fallit till marken: den var alldeles svettig, men när Vosjtjev plockat den för att få syn på kroppen, då låg i hans händer bara en ömklig och sorglig varelse som gått under av

utmattning och överansträngning. Och nu var det Vosjtjev själv som inte heller skonade sig i sitt arbete med att undan-röja den fastvuxna marken: här skulle det stå ett hus – där inne skulle människorna söka skydd undan ovädret och ge-nom fönstren skulle de kasta ut smulor till fåglarna som bodde utanför.

Tjiklin, som varken såg fåglarna eller himlen och inte kände av några tankar, krossade klumpigt jorden med sitt spett; hans lekamen uttömde sina krafter i lerhålan, men tröttheten gjorde honom inte bedrövad, för han visste att under nattens sömn skulle kroppen återhämta sig.

Den utmattade Kozlov satt på marken och högg med en yxa i den blottade kalkstenen; han arbetade glömsk av tid och rum, och överlät resterna av sin varma styrka till stenen som han högg sönder – stenen värmdes upp, medan Kozlov blev allt kallare. Han skulle ha kunnat avlida där alldeles omärkligt – den krossade stenen skulle då ha blivit det fattiga arv han lämnade efter sig åt framtida uppväxande släkten. Av rörelsen åkte byxorna upp, och under den strama huden skymtade hans krokiga, vassa skenben, som sågtandade knivar. Dessa hjälplösa ben fick Vosjtjev att känna sig sorgset nervös, han väntade bara på att benen skulle genomtränga det sköra skinnet och sticka ut; han rörde vid sina egna ben på samma beniga ställen och sade till alla:

»Det är dags att sluta för dagen! Annars kommer ni att plåga ihjäl er och dö, och vad blir då kvar av folket?«

Vosjtjev hörde inte ett ord till svar. Det höll redan på att bli kväll; i fjärran reste sig den mörkblå natten, den lovade sömn och svala fläktar, och, precis som sorgen, svävade en livlös himmel över jorden. Kozlov fortsatte att förinta jordens stenar

utan att förirra sig med blicken, och antagligen slog hans försvagade hjärta sorgmodigt.

* * *

Arbetsledaren för bygget av proletärernas gemensamma hus gick ut från sitt ritkontor mitt i den mörka natten. Grundgropen var tom, arbetslaget hade somnat i baracken, på rad med kropparna tätt intill varandra, och bara skenet från nattlampans sparlåga – som lyste för säkerhets skull, i händelse av allehanda olyckor eller om någon plötsligt skulle bli törstig och vilja dricka – trängde ut från baracken genom springorna mellan brädorna. Ingenjör Prusjevskij gick fram till den och kikade in genom ett gammalt kvisthål; vid väggen sov Tjiklin, hans hand som svällde av kraft vilade på magen och hela hans kropp susade av sömnens närande arbete; Kozlov sov barfota med öppen mun, det kluckade i hans strupe, som om andningsluften tog sig fram genom tjockt mörkt blod; ur de halvöppna bleka ögonen kom det enstaka tårar – för att han drömde eller bar på en hemlig sorg.

Prusjevskij vände bort huvudet från brädorna och tänkte. I fjärran lyste det av elektricitet från det nattliga fabriksbygget, men Prusjevskij visste att där inte fanns någonting annat än dött byggnadsmaterial och trötta människor som inte tänkte. Det var därför som han hade tänkt ut ett gemensamt hus för alla proletärer; det skulle ersätta den gamla staden där människorna fortfarande levde i enskilda hus med staket omkring; om ett år skulle hela det lokala proletariatet träda ut ur staden med dess privata småegendom och flytta in i det monumentala nya huset för att leva där. Om tio eller tjugo år skulle en annan ingenjör bygga ett torn i mitten av världen, och dit skulle

alla jordens arbetare flytta in för att leva lyckliga i evighet. Prusjevskij kunde redan nu förutse hur det konstnärliga och funktionella mästerverk av statisk mekanik som skulle placeras i världens mitt måste vara beskaffat, men han hade ingen förkänsla av hur själarna skulle vara beskaffade hos dem som skulle flytta in i det gemensamma huset här ute på slätten, och än mindre kunde han föreställa sig invånarna i det framtida tornet mitt på jorden. Hurdana skulle de ungas kroppar då vara, och vilken var den oroande kraft som skulle få deras hjärtan att börja banka och deras förnuft att tänka?

Prusjevskij ville veta detta redan nu, så att väggarna till hans byggnadsverk inte skulle resas förgäves; huset skulle befolkas av människor, och människor var fulla av det överskott av livsvärme som man en gång i tiden kallade själ. Han var rädd för att uppföra meningslösa byggnader av det slag som människor bosatte sig i bara för att söka skydd undan oväder.

Natten fick Prusjevskij att frysa, och han tog sig ner i den påbörjade grundgropen, där det var vindstilla. Han satt en stund nere i djupet; under honom låg berggrunden, bredvid honom reste sig den genomskurna marken och man kunde se hur matjorden låg ovanpå leran, trots att den inte hade sitt ursprung i den. Är det verkligen så att en överbyggnad bildas ur varje bas? Är det verkligen så att varje produktion av livsmaterial ger en människosjäl såsom biprodukt? Och om produktionen förbättrades så att den blev strikt ekonomisk – skulle den då också ge upphov till oväntade biprodukter?

Ingenjör Prusjevskij hade ända sedan tjugofem års ålder känt att hans medvetande krympte och att hans förståelse av livet upphört att utvecklas, som om en mörk mur hade ställt sig mitt framför hans förnimmande sinne. Och sedan dess hade

han plågats och darrat vid sin mur, och försökt trösta sig med att han i själva verket hade begripit den sanna, inre strukturen hos den materia som världen och människorna var sammansatta av – hela den oundgängliga vetenskapen låg på rätt sida av muren i hans medvetande, och på andra sidan muren fanns bara en tråkig plats dit man inte behövde sträva. Men det vore ändå intressant att veta om det inte fanns någon som tagit sig förbi muren och kommit vidare. Prusjevskij gick ännu en gång fram till barackens vägg, böjde sig och riktade sin blick mot den närmaste sovande, för att se om han hos honom kunde upptäcka något okänt i livet; men det var svårt att urskilja något, för fotogenet i nattlampan höll på att ta slut och det enda som hördes var långsamma, djupa andetag. Prusjevskij lämnade baracken och gick för att raka sig hos nattskiftenas barberare; i sorgsna stunder tyckte han om att någons händer rörde vid honom.

Efter midnatt kom Prusjevskij till sin bostad – en flygelbyggnad i en fruktträdgård. Han öppnade fönstret mot mörkret och slog sig ner. En svag vind från trakten fick då och då löven att darra, men det blev snabbt stilla igen. Bortom trädgården gick någon och sjöng för sig själv; antagligen var det bokföraren på hemväg från sitt kvällsarbete, men det kunde också vara någon människa som helt enkelt fann det tråkigt att ligga och sova.

I fjärran, upphängd och bortom all räddning, lyste en dunkel stjärna, och aldrig skulle den komma närmare. Prusjevskij betraktade den genom den oklara luften, tiden gick, och han funderade:

»Borde jag ta livet av mig?»

Prusjevskij kunde inte tänka sig att någon skulle behöva ho-

nom så mycket att han måste hålla ut ända fram till en död som ännu låg långt fram i tiden. Han hade förlorat hoppet och hade bara tålmodet kvar, och någonstans bortom en lång rad nätter, bortom trädgårdar som visnade, blommade upp och åter dog, bortom människor som kom och som gick, fanns slutet av hans utmätta tid – då han skulle bli tvungen att lägga sig i sin bädd, vända ansiktet mot väggen och dö, utan att någonsin ha kunnat gråta. Bara hans syster skulle leva vidare i världen, men hon skulle föda ett barn, och känslan för barnet skulle bli starkare än saknaden efter den döde och förlorade brodern.

»Det är bäst att jag dör«, tänkte Prusjevskij. »Man använder sig av mig, men ingen är glad över mig. I morgon skall jag skriva ett sista brev till min syster, i morgon bitti måste jag köpa ett frimärke.«

Och när han bestämt sig för att dö lade han sig i sängen och somnade med lyckan hos den som är likgiltig inför livet. Men innan han hunnit känna hela lyckan vaknade han av den klockan tre på natten; han tände lampan i lägenheten och satt sedan i ljuset och tystnaden, omgiven av äppelträden runt omkring, ända till soluppgången – då öppnade han fönstret för att lyssna till fåglarna och till fotstegen från de förbipasserande.

* * *

Strax efter det allmänna uppvaknandet i grävvarnas övernattningsbarack anlände en utomstående person. Av alla arbetskarlarna var det bara Kozlov som kände honom, tack vare sina tidigare konflikter. Det var kamrat Pasjkin, ordförande i distriktets fackföreningsråd. Han hade ett åldrat ansikte och